

ספר עברי לתולדות עם ישראל באמריקה

מאת פלטיאל בירנבוים

בדעותיו וצרכיו הדתיים. בשנת 1886 עמדה קבוצה של רבנים מלומדים ובעלי-בתים מוקירי מסורת ויסדו את בית המדרש לרבנים באמריקה. כעבור שנתיים הביאו בתי-הכנסת האורתודוקסיים בניו-יורק מאירופה את הרב יעקב יוסף לשמש להם כרב-הכולל. המצע שנתקבל בפייטסבורג על-ידי רבנים רפורמיים הכיל שמונה עקרונות קיצוניים, שעוררו עליהם ביקורת וגינויים. כינונו של בית המדרש לרבנים באמריקה הניח את היסוד לתנועה הקונסרבטיבית.

הקיבוץ האורתודוכסי של יהדות מזרח-אירופה פירסם ב-1888 קול-קורא, לאמור: "כארץ הזאת, שבה אנו חופשים לשמור דתנו, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות את דברי תורתנו, אנו רואים שדתנו מוזנחת... עורו והתעוררו... בתי כנסת אחרים התאחדו לשם יצירת אורתודוכסיה נאורה, להוכיח שגם באמריקה אפשר לצרף מעמד של כבוד והשכלה ותרבות עם שמירת מצוות הדת כראוי להן. לאחר עיון רב בבחירת רבי-כולל, בחרנו רב גדול בתורה וביראה, הלא הוא ר' יעקב יוסף מווילנה. הוא ייצא לפנינו במלחמה שעלינו להילחם כדי לשמור על בני הדור הבא, שימשיכו להיות דבקים בתורתנו על אף ההשפעות של החינוך והחברה והכלכלה, שבאמריקה הן חזקות כל כך..." הרב נתקבל בהתלהבות וברוב תקווה. העיתונות הרבתה לספר על מעשיו. ארגון אגודת בתי-הכנסת וההתלהבות שבה נתקבל הרב יעקב יוסף גילו את החינויות הטמונה באורתודוכסיה. הרפורמה היתה בעיקרה נטישה ושלילה; דרוש היה אפוא מצע של חיוב. מאחר שכל רב ראה את עצמו בן-חורין לפעול כפי רוחו ולהטיף את הנראה בעיניו, התחילה תנועת הרפורמה

החברה לחקר תולדות ישראל באמריקה הוציאה לאחורונה, בעריכת פרופ' משה דייוויס, ספר בשם "חיי הרוח של יהדות אמריקה", מאת אברהם י. קארפ, פרופסור להיסטוריה יהודית באוניברסיטת רוצ'סטר ופרופסור אורח באוניברסיטה העברית בירושלים (הוצאת שוקן, תל-אביב, תשמ"ה, 257 עמוד). תחת הכותרת "תולדות", כותב המחבר בראש הספר לאמור: "ד"ר פנחס חורגין מבית-המדרש למורים שעל-יד ישיבה אוניברסיטה עורר בי את ההתעניינות בדברי ימי עמנו. ד"ר אלכסנדר מארכס מבית-המדרש לרבנים באמריקה גולל לפני את יריעת היקפם של דברי הימים האלה, וד"ר שלום (סאלו) בארון מאוניברסיטת קלומביה הראני כיצד לארגן ולנתח אותם. חברי וידידי ושותפי לעבודה, פרופ' משה דייוויס, הדריך ועודד אותי בלימודי בחקר הקיבוץ היהודי באמריקה".

הספר שלפנינו מורכב מארבעה מדורים, מבוא והערות ביבליוגרפיות. מדובר בהם על המסורות הדתיות של היהודי האמריקני; היהדות הרפורמית; היהדות האורתודוכסית; היהדות הקונסרבטיבית; ציונות. משה מייזליש ז"ל תירגם את הספר מאנגלית לעברית חצי שנה לפני פטירתו. ספריו הקודמים של פרופ' קארפ הופיעו כולם באנגלית.

המסות שנכללו בספר זה מציגות את התנועות, המסודות והאישים שעיצבו את דמותה של יהדות אמריקה. בעשורי-השנים 1880-1890 הגיעו לאמריקה מאתיים אלף יהודים מאירופה המזרחית, והאוכלוסיה היהודית שם גדלה פי שניים. בעשורים שלאחריו הוכפל שוב מספרה. כך התהווה קיבוץ חדש, קיבוץ שונה

בואו של שניאור זלמן שכטר בשנת 1902 נתקבל ברבים כפתיחת תקופה חדשה בחיי הדת וברעת התורה ביהדות אמריקה. הוא נולד ברומניה, נתחנך בגרמניה, למד ולימד באנגליה.

ברבע הראשון של המאה ה־19 לא עלה מספר היהודים בארצות הברית אפילו לעשרת אלפים. אבל עוד מאות אלפים יכולים היו לעבור לשם מארצות השעבוד, ומאליו נולד הרעיון: שמא הריפובליקה החפשית מעבר לים היא היא הארץ המיועדת לתת מנוחה ונחלה לעם ישראל הנודד והמורדף? רעיון זה לבש צורה של חלום נאה ודמיוני במוחו של העסקן המדיני והעתונאי מרדכי נח בניו־יורק (1785-1851). נח היה בנו של אחד המשתתפים במלחמת־השחרור של ארצות־הברית והיה זמן־מה קונסול אמריקה בטוניס. בשנת 1825 הופיע בעתונים כרוז היהודי כל העולם ובו כתוב לאמור: "אני, מרדכי עמנואל נח, אזרח ארצות־הברית באמריקה... מודיע ליהודים באשר הם, כי מקום מקלט הוכן בעדם שבו ימצאו אותם השלום, השלוה והאושר אשר נגזלו מהם בימים שעברו; מקום מקלט בארץ חופשית ואדירה אשר תגן על נפשותיהם, רכושם וחכויותיהם; ארץ זבת חלב ודבש שבה ישכון ישראל לבטח תחת גפנו ותחת תאנתו, ובה ילמד עמנו לדעת את דרכי הנהגת הממשלה ולהכיר את אור החכמה וההשכלה עד שיתחנך ויוכשר לשיבתו האחרונה אל נחלתו הראשונה..." כל עתוני אמריקה ואירופה הדפיסו קול קורא זה מפני החירוש שבו, אבל כמעט בכל מקום נתקבלה הידיעה בלי אמון. כלי המבטא של משכילי וינה, "בכורי העתים", לגלג על קול־הקורא של נח. שום מהגר לא שם פעמיו לישוב החדש. פרופסור אברהם י. קארפ מרחיב את הדיבור על "ציונים בטרם ציונות", ועל הזרמים הדתיים ביהדות אמריקה ויחסם לציונות ולמדינת ישראל.

עד כאן, כמתומצת, תוכנו העשיר של הספר הנרוץ. יישר כוחו של המחבר.

להתפורר. מצע מוסכם על דעת הכל היה צורך השעה, ואת זאת עמדה ועידת פיטסבורג לספק.

ב־1852 הוקם בית־הכנסת הראשון של יוצאי־רוסיה באמריקה, הוא "בית־המדרש הגדול", ובמשך ארבעים שנה היה זה בית־הכנסת הראשון במעלה בקרב האורתודוקסיה המזרח־אירופית. העדה שמה את עיניה במלבי"ם, פרשן־המקרא הגדול בתורה ובהוראה, שמלחמתו בריפורמה הביאה לידי מאסרו בבוקארשט וגירושו מרומניה. פטירתו של המלבי"ם שמה קץ לניסיון הראשון של בחירת רבי כולל. ואולם הרעיון לא פסק מלנקר במוחם של מנהיגים ועסקנים באמריקה ובאירופה. רבני הקהילות שמתוכן יצאו חמשים אלף מהגרים בשנים 1861-1885 נתנו את דעתם יותר ויותר על האפשרויות הגנוזות בקיבוץ היהודי באמריקה ועל הבעיות הדתיות של המהגרים.

ר' יעקב יוסף פעל כמנהיגה של היהדות האורתודוקסית, אבל הוא ידע והציבור ידע, שעניין אחד הוא להיות ראש לאגודה של קהילות ועניין אחר הוא להיות מתפרנס מתשלומי קצבים בעד ההשגחה. הקצבים בעלי האטליונים פרקו מעליהם את סמכות הרב בשנת 1895. הוא נשאר בלא שום שכירות. למצבו הכלכלי הרחוק נוסף ערעור מצב בריאותו, ונשאר רתוק למיטתו עד סוף ימיו. הציבור שהרע לכבודו בבואו ונחו עתה. נשכח מן הלב כל מה שעשה להרמת קרנו של היהודי המזרח־אירופי. בן חמשים ותשע היה במותו אחרי חמש שנים של שיתוק וריתוק למיטתו. בואו של ר' יעקב יוסף לניו־יורק פתח פֶּתַח לבני תורה לבוא ולקבל לידם את ההנהגה הדתית ביהדות אמריקה. אם מנהיגה הרוחני של קהילת וילנה יכול לבוא לאמריקה, סימן שאין הארץ כולה חולי־חולין, כפי שנצטיירה בעיני רבים.

התפשטותה של הריפורמה הקיצונית הדאיגה גם איש כיעקב שיף. ילדי המהגרים זקוקים היו לא רק לקניינות אלא גם לקניין אורחות־חיים של אמריקה.